

Л. О. Єфімцева,
доктор філософії за спеціальністю "Економіка", старший викладач кафедри підприємництва,
торгівлі та біржової діяльності, Київський кооперативний інститут бізнесу і права
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-9519-3647>

DOI: 10.32702/2306-6814.2024.12.102

ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ ЗАСАДИ ЦІНОВОЇ КОН'ЮНКТУРИ НА РИНКУ АГРОТЕХНОЛОГІЧНИХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ

L. Yefimtseva,
PhD in Economics, Senior Lecturer of the Department of Entrepreneurship,
Trade and Stock Market Activity, Kyiv Cooperative Institute of Business and Law

THEORETICAL AND PRACTICAL PRINCIPLES OF THE PRICE SITUATION IN THE MARKET OF AGRO-TECHNOLOGICAL SERVICES IN UKRAINE ABSTRACT

Проведено загальну оцінку цінової кон'юнктури на ринку агротехнологічних послуг і встановлено її залежність від ряду чинників, що визначають стан попиту й пропозиції.

Зокрема, досліджено динаміку цін купівлі-продажу різних видів агротехнологічних послуг в Україні (цін на оранку, культивування, збір урожаю, внесення добрив та хімічний захист сільськогосподарських культур). Досліджено цінові зміни у відповідності до макроекономічного середовища, зокрема в частині інфляційних процесів в Україні. Встановлено вплив на ціни агротехнологічних послуг інфляційних процесів у державі, вартості машин та обладнання і пально-мастильних матеріалів, запасних частин, рівня заробітної плати механізаторів, цін на сільськогосподарську продукцію. Встановлено, що останніми роками відзначається постійне підвищення цін на всі види агротехнологічних послуг за зростаючого попиту при практично незмінній кількості операторів та обсягу пропозиції. Доведено залежність коливання цін на агротехнологічні послуги від вартості послуг (собівартості послуг у суб'єктів пропозиції) і цін на сільськогосподарську продукцію, які визначають фінансову спроможність суб'єктів попиту.

Проаналізовано стан пропозиції на ринку агротехнологічних послуг в Україні, зокрема динаміку кількості суб'єктів ринку із сервісного обслуговування аграріїв. За результатами оцінки стану пропозиції на ринку агротехнологічних послуг встановлено її невідповідність зростаючому попиту, зокрема поступове зниження кількості підприємств, які виконують допоміжну діяльність у рослинництві. Встановлено, що більшість операторів пропозиції спеціалізується на виконанні окремих агротехнологічних операцій. Переважно їх матеріально-технічну базу складають вітчизняні машини та обладнання, частково в окремих із них — сучасні технічні засоби іноземного виробництва.

Обґрунтовано загальний висновок про ринок агротехнологічних послуг в Україні зі зростаючим попитом при певній невідповідній пропозиції потребам сільгоспвиробників. Встановлено, що для забезпечення розвитку ринку агротехнологічних послуг необхідно насамперед досягти збалансованості узгодження бажання споживачів і продавців через взаємодію внутрішніх чинників (попит, пропозиція та ціна) і зовнішніх (вплив держави) з дотриманням принципу системного підходу до розвитку інфраструктури ринку агротехнологічних послуг та його регулювання, враховуючи особливості та потреби сільськогосподарських виробників усіх форм господарювання.

A comprehensive assessment of the state and trends in the development of the agro-technological services market in Ukraine is analyzed and carried out. The dynamics of purchase and sale prices of various types of agro-technological services in Ukraine were studied with the definition and analysis of price indices.

A general assessment of the price situation on the market of agro-technological services was carried out and its dependence on a number of factors determining the state of supply and demand was established. The dynamics of purchase and sale prices of various types of agro-technological services in Ukraine were studied with the definition and analysis of price indices. An analysis of price changes for various types of agrotechnical services (processing, plowing, harvesting) was conducted in connection with price changes for the relevant machines and equipment, fuel and lubricants, agricultural products, and labor. The dependence of fluctuations in prices for agro-technological services on the cost of services (cost of services of supply entities) and prices of agricultural products, which determine the financial capacity of demand entities, is proven.

The state of supply on the agro-technological services market in Ukraine was analyzed, in particular the dynamics of the number of market entities providing services. A structural analysis of the offer of services by types of agro-technological works, by the range of services provided by various operators was carried out. Price changes are analyzed in accordance with the macroeconomic environment, in particular, in the part of inflationary processes in Ukraine.

A general conclusion is formulated about the market of agro-technological services in Ukraine with a growing demand with a certain inadequate supply to the needs of agricultural producers. The author establishes that in order to ensure the development of the agro-technological services market, it is necessary, first of all, to achieve a balance between the desire of consumers and sellers through the interaction of internal factors (demand, supply and price) and external factors (State influence), in compliance with the principle of a systematic approach to the development of the infrastructure of the agro-technological services market and its regulation, taking into account the characteristics and needs of agricultural producers of all forms of management.

Ключові слова: ринок, агротехнологічні послуги, попит, пропозиція, чинники впливу, ціна, ціноутворення, кон'юнктура ринку.

Key words: market, agro-technological services, supply, demand, factors of influence, price, pricing, market conditions.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Забезпечення виробничого процесу вирощування продукції рослинництва своєчасним та якісним виконанням основних агротехнологічних операцій (оранка, культивування, хімічний захист рослин, збір урожаю) має прямий вплив на результати діяльності сільськогосподарських виробників. Вирішення вказаного питання можливе через придбання технічних засобів або залучення сторонніх організацій.

Не зважаючи на обширний добір пропозиції на ринку сільськогосподарської техніки, через воєнні дії відбулося його значне зниження. За даними звіту "Збитки,

втрата та потреби сільського господарства через повномасштабне вторгнення" через воєнні дії в Україні пошкоджено близько 181 тис. одиниць сільськогосподарської техніки та устаткування [1, с. 27—28]. Зокрема, найбільший обсяг збитків серед сільськогосподарської техніки склали трактори та зернозбиральні комбайни (табл. 1).

В умовах недостатнього забезпечення аграріїв власними матеріально-технічними ресурсами вирішити проблему відтворення сільськогосподарського виробництва, зокрема за рахунок якісного і в оптимальні строки виконання основних технологічних операцій, дозволяє залучення сторонніх організацій. Досвід зарубіжних країн з розвинутою економікою свідчить про активне використання аутсорсингу сільськогосподарськими виробниками.

Таблиця 1. Вартість знищеної та пошкодженої сільськогосподарської техніки в Україні через воєнні дії

Вид техніки	Обсяг збитків, млн дол. США
Трактори	1611.3
Зернозбиральні комбайни	978.7
Вантажні автомобілі	511.0
Сільськогосподарські причепи, напівпричепи	185.3
Плуги	146.3
Культиватори	282.6
Борони	403.9
Сівалки (крім сівалок для добрив)	882.6

Джерело: складено за даними звіту "Збитки, втрати та потреби сільського господарства через повномасштабне вторгнення" [1].

Понад те, слід враховувати високу вартість технічних засобів та недоцільність їх придбання аграріями, які обробляють площу сільгоспугідь до 500 га. Результати сегментації ринку і групування споживачів з аналізом частки угідь, які оброблялися обслуговуючими підприємствами показали, що основними споживачами з надання послуг з оранки, культивування та внесення добрив визнано підприємства, які обробляють площу сільгоспугідь до 500 га. Стосовно сегмента ринку послуги зі збору врожаю, дослідженням встановлено, що основними споживачами вказаних послуг виступають аграрії, які обробляли площу сільгоспугідь від 100 до 1000 га [2, с. 113].

Про значимість ринку агротехнологічних послуг для сільськогосподарських товаровиробників та про відносну стабільність попиту на вказаному ринку свідчить висока частка витрат на послуги сторонніх організацій як у загальній сумі витрат, так і в сумі матеріальних витрат (за окремими культурами в межах 10—32 %) [3, с. 95].

У зв'язку з цим актуалізується значимість ринку агротехнологічних послуг в сільському господарстві, як регулятора економічних відносин між суб'єктами господарювання щодо надання й отримання послуг з виконання агротехнологічних робіт.

Потреба у формуванні розвинутого ринку агротехнологічних послуг із властивою йому пропозицією відповідного комплексу якісних послуг для сільськогосподарських виробників різних організаційно-правових форм зумовлює необхідність комплексного аналізу теоретичних і прикладних аспектів цього питання, зокрема дослідження його цінової кон'юнктури.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ, В ЯКИХ ЗАПОЧАТКОВАНО РОЗВ'ЯЗАННЯ ДАНОЇ ПРОБЛЕМИ І НА ЯКІ СПИРАЄТЬСЯ АВТОР, ВИДІЛЕННЯ НЕ ВИРІШЕНИХ РАНІШЕ ЧАСТИН ЗАГАЛЬНОЇ ПРОБЛЕМИ, КОТРИМ ПРИСВЯЧУЄТЬСЯ ОЗНАЧЕНА СТАТТЯ

Загальним законам ринкової економіки приділена увага у працях А. Сміта, Дж. Ходжсона, Л. Мізеса, А. Маршалла, Л. Вальраса, Дж.Б. Кларка, І. Фішера, А. Піру, К. Поланьї, Дж. Стігліца, П. Самуельсона.

Вагомим виявився внесок у вивченні стану та особливостей вітчизняного аграрного ринку і ринку галузевих матеріально-технічних ресурсів таких відомих уче-

них, як: О. В. Захарчук, М. Ф. Кропивко, Ю. М. М. Могилова, Ю. О. Лупенко, Р. М. Марков, В. Я. Месель-Веселяк, Я. Ф. Навроцький, О. Б. Назаркевич, П. Т. Саблук, В. Є. Скоцик, І. В. Свиноус, О. Г. Шпикуляк, О. М. Шпичак. Розв'язання проблеми забезпечення аграрних виробників технічними засобами і послугами стало пріоритетним для вітчизняних науковців, зокрема: А.М. Андрушко, Я. К. Білоусько, Н. В. Добіжа, О. В. Захарчук, В. В. Іванишин, Л. Ф. Кормаков, М. М. Могилова, В. М. Петров, Є. Ю. Сахно, В. Л. Товстопят, та ін. Розроблені авторами теоретичні й методологічні положення, практичні рекомендації слугують підґрунтям щодо подальшого дослідження ринку агротехнологічних послуг, зокрема стану його цінової кон'юнктури.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ (ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ)

Метою статті постає висвітлення теоретичних та практичних засад цінової кон'юнктури на ринку агротехнологічних послуг в Україні. Досягнення мети потребує розв'язання наступних завдань:

- встановлення тенденцій зміни ціни на основні види агротехнологічних послуг;
- виявлення чинників впливу на зміну ціни і встановлення взаємозв'язку між зміною ціни на агротехнологічні послуги та обсягом попиту й пропозиції;
- розкриття стану цінової кон'юнктури на ринку агротехнологічних послуг.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ З ПОВНИМ ОБГРУНТУВАННЯМ ОТРИМАНИХ НАУКОВИХ РЕЗУЛЬТАТІВ

Цінова кон'юнктура відображає сукупність умов та чинників, які визначають її стан на певний період часу. Відповідно класичному закону попиту та пропозиції ціна на товари (роботи, послуги) зростає при перевищенні попиту над обсягом пропозиції та знижується у протилежній ситуації, коли обсяг пропозиції на ринку перевищує розмір попиту. Рівноважною ціна буде у випадку, коли на ринку обсяг попиту відповідатиме обсягу пропозиції.

Аналіз цінової кон'юнктури на ринку агротехнологічних послуг передбачає дослідження тенденцій зміни ціни по різних видах послуг, виявлення чинників впливу на зміну ціни і встановлення взаємозв'язку між зміною ціни та обсягом попиту й пропозиції. Дослідження основних тенденцій зміни ціни на агротехнологічні послуги дозволить виявити основні закономірності цих явищ із визначенням ступеня впливу розміру попиту та пропозиції на ринку агротехнологічних послуг.

На досліджуваному ринку зниження ціни на агротехнологічні послуги для операторів пропозиції вплине на зменшення привабливості надання послуг, для операторів попиту її зниження призведе до фінансової спроможності користуватися додатковими послугами, що позначиться на зростанні обсягу платоспроможного попиту. Підвищення ціни на послуги може призвести до протилежних наслідків: споживач буде вимушений обмежити кількість спожитих послуг, у продавця з'явиться зацікавленість у збільшенні обсягу виконання агротехнологічних робіт.

Оскільки статистичні дані містять необхідну для аналізу інформацію лише по 2020 рік, тому для дослідження цінової кон'юнктури було використано статистичні дані до 2020 р. На ринку агротехнологічних послуг в Україні ціни, за якими відбулися фактичні операції купівлі-продажу, в період з 2012-го по 2020 роки щорічно змінювалися як у бік зростання, так і в бік зниження, про що свідчать опрацьовані дані (рис. 1).

Вагомими чинниками, що впливають на цінову ситуацію на ринку агротехнологічних послуг, слід вказати ціни на сільськогосподарську продукцію і ціни на галузеві матеріально-технічні ресурси, які відповідно визначають платоспроможність аграріїв-споживачів послуг і собівартість останніх. З метою дослідження цього зв'язку розглянуто тенденції змін цін на послуги з оранки і культивування, цін на відповідні види технічних засобів для виконання згаданих робіт (трактори, плуги, культиватори), цін на пально-мастильні матеріали, на робочу силу та ціни реалізації пшениці (табл. 2).

У дослідженні для аналізу фінансової платоспроможності використано індекс цін реалізації пшениці, як основної культури більшості сільськогосподарських товаровиробників різних форм господарювання. Ціна реалізації пшениці впливає на розмір прибутку підприємств та, як наслідок, їх фінансової платоспроможності. Зростання рентабельності виробництва пшениці у аграріїв впливає на збільшення їх фінансової платоспроможності щодо придбання та оновлення матеріально-технічної бази. Аналогічно прибутковість сільгоспвиробників позначається на їх попиті у різні види послуг.

З погляду пропозиції стан ціни на агротехнологічні послуги змінюється під впливом елементів собівартості послуг, у тому числі цін на технічні засоби, з використанням яких виконуються агротехнологічні роботи.

Результати дослідження показали, що до 2016 р. спостерігалася тенденція до взаємозалежності ціни на послуги з оранки й культивування та факторів впливу як з позиції попиту, так і пропозиції. Зростання індексу цін відбувалося до 2014 р. на трактор, пально-мастильні матеріали, запасні частини, індексу середньої заробітної плати в сільському господарстві та на ціни реалізації пшениці. У 2014 р. зафіксовано найбільше зростання цін на згадані чинники.

Зокрема, зростання ціни на виконання робіт з оранки та культивування в 2011—2012 рр. пов'язано

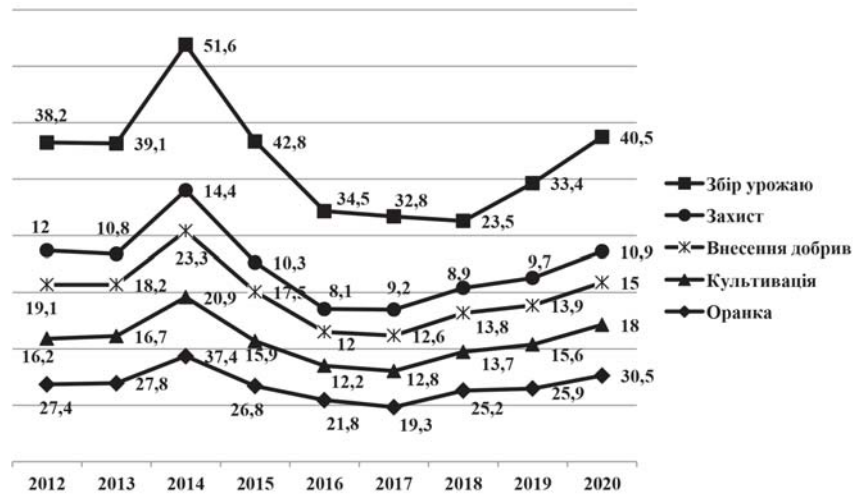

Рис. 1. Ціни, що склалися при купівлі агротехнологічних послуг в Україні, 2012—2020 рр., дол. США/га

Джерело: складено за даними статистичного бюлетеня "Купівля матеріально-технічних ресурсів для виробничих потреб сільськогосподарськими підприємствами у 2010—2018 рр.", "Придбання підприємствами матеріально-технічних ресурсів для виробничих потреб у 2019—2020 рр." [4].

не із зростанням собівартості послуг і ціни трактора та причіпного обладнання. Зазначене пояснюється тим, що зростання ціни придбання технічних засобів потребує додаткових фінансових вкладень операторів пропозиції, що впливає на зростання ціни на послуги з оранки. При зниженні ціни на відповідні технічні засоби в операторів пропозиції відбувається економія фінансових коштів, що впливає на зниження ціни на послуги.

Так, у 2011—2012 рр. ціна на трактор зросла на 10—13%, плугів та культиваторів на 49—69 %, при цьому ціна на послуги з оранки та культивування також підвищилася на 13—32 %.

Ціна реалізації пшениці у вказаному періоді зросла на 5—17%. За зростання фінансової платоспроможності споживачів послуг піднявся попит на послуги. Зокрема, в 2011 р. ціна реалізації пшениці зросла на 17%, що могло сприяти підвищенню фінансової платоспроможності сільськогосподарських товаровиробників, і відповідно попиту. В результаті впливу в тому числі цього

Таблиця 2. Динаміка цін на послуги з обробки ґрунту і цін на відповідні виробничі ресурси для їх виконання в Україні, 2011—2020 рр.

Показник	Рік									
	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Індекс цін, що склалися при купівлі послуг з оранки	1,32	1,20	1,01	1,35	0,72	0,81	0,89	1,31	1,03	1,18
Індекс цін, що склалися при купівлі послуг з культивування	1,13	1,22	1,03	1,25	0,76	0,77	1,05	1,07	1,14	1,15
Індекс цін на трактор «ХТЗ», з потужністю понад 100 кВт	1,1	1,13	1,08	1,17	0,84	0,79	1,05	1,0	1,12	1,09
Індекс цін на плуги	1,69	1,12	1,10	1,19	0,76	0,80	1,16	1,11	1,01	1,35
Індекс цін на культиватори	1,49	1,21	0,94	1,27	0,86	0,97	0,99	1,08	1,03	1,38
Індекс цін на дизельне паливо	1,44	1,05	1,00	1,51	1,16	1,00	1,26	1,26	0,90	0,77
Індекс середньої заробітної плати в сільському господарстві	1,26	1,13	1,1	1,09	0,64	0,82	1,30	1,20	1,24	1,30
Індекс цін на двигуни до тракторів	1,29	1,12	1,06	1,28	0,84	0,71	1,10	0,85	1,01	1,23
Індекс цін реалізації пшениці	1,17	1,05	0,94	1,22	0,76	0,78	1,07	1,16	0,94	1,43

Джерело: складено за даними статистичного бюлетеня "Купівля матеріально-технічних ресурсів для виробничих потреб сільськогосподарськими підприємствами у 2010—2018 рр.", "Придбання підприємствами матеріально-технічних ресурсів для виробничих потреб у 2019—2020 рр." [4].

го чинника на ціни, що склалися при купівлі послуг з оранки, зросла на 32%. У 2012 р. відзначена подібна ситуація: коли в 2012 р. ціна реалізації пшениці збільшилася на 5%, ціна на послуги з оранки піднялася на 20%.

Звідси у дослідженні проміжним стає висновок про зростання цін на послуги з оранки та культивування в 2011—2012 рр. під впливом попиту та пропозиції, а саме ціни реалізації пшениці, вартості технічних засобів і причіпного обладнання, пально-мастильних матеріалів, двигунів до трактора та заробітної плати.

У 2013 р. простежувалася інша цінова кон'юнктура — на ринку агротехнологічних послуг, більш рівноважна, ціни на послуги з оранки та культивування коливалися в межах 1—3%, несуттєво змінилися ціни на матеріально-технічні ресурси і продукцію сільськогосподарського виробництва. Певною мірою така ситуація пояснюється відсутністю зростання фінансової платоспроможності споживачів: індекс реалізації пшениці знизився на 6%. За відсутності зростання попиту на послуги з оранки та культивування кількість операторів пропозиції, які здійснювали допоміжну діяльність у рослинництві, в 2013 р. залишилася без змін.

Також у 2013 р. не сталося значного зростання цін на більшість видів відповідних технічних засобів (1—10%), на пально-мастильні матеріали вони теж виявилися без змін, середня заробітна плата в сільському господарстві підвищилася на 10%. Звідси ціни на виконання робіт з оранки та культивування залишилися орієнтовно на попередньому рівні (зросли на 1-3%).

В 2014 р. спостерігалася протилежна ситуація, коли ціни на послуги з культивування зросли на 25%, оранки — на 35%. Значне зростання ціни на згадані послуги пояснюється впливом різних чинників попиту і пропозиції. Зміна ціни пропозиції відбулася під впливом зростання вартості більшості матеріально-технічних ресурсів: ціна трактора підвищилася на 17%, плугів — 20%, культиваторів — 27%, пально-мастильних матеріалів — 51%, рівень середньої заробітної плати в сільському господарстві — на 9%. Значне зростання ціни на вказані елементи собівартості послуг пояснюється інфляційними процесами в Україні (зростання індексу інфляції до рівня попереднього року — 24,4%). На ринку агротехнологічних послуг у 2014 р. простежується збільшення і кількості операторів пропозиції — на 24,63 %.

Стосовно ситуації в частині попиту на агротехнологічні послуги, то можливе його збільшення за зростання цін реалізації пшениці на 22%, відповідно покращення платоспроможності споживачів послуг і зростання цін на послуги з оранки та культивування.

Зважаючи на наведене вище, можна стверджувати, що в 2014 р. спостерігався вплив факторів попиту та пропозиції на стан ціни в бік зростання у їхнього взаємозв'язку.

Ситуація в 2015—2016 рр. різнилася порівняно з попередніми роками, ціна на послуги з оранки та культивування знизилася на 16—28%. При цьому відзначається аналогічна тенденція щодо вартості послуг, як основи їх ціни пропозиції, так і цін на сільськогосподарську продукцію. Зокрема, в частині впливу на платоспроможний попит ціна реалізації пшениці знизилася на 22—24%. У свою чергу це позначилося на зниженні цін на оранку та культивування. Зниження ціни на послуги з оранки та

культивування відбулося під впливом чинників попиту та пропозиції, платоспроможність операторів попиту і вартість послуг у операторів пропозиції змінювалися переважно внаслідок інфляційних процесів в Україні.

Останніми роками ціна підвищується під впливом зростаючого попиту за незмінної кількості операторів пропозиції.

Відносно формування ціни пропозиції, то її зміну зумовили зниження вартості сільськогосподарської техніки (трактора, плугів і культиваторів) на 3—24% та інших основних елементів собівартості послуг (заробітної плати та запасних частин) на 16-36%. За зменшення вартості таких виробничих ресурсів ціна на агротехнологічні послуги також знизилася. Враховуючи зниження цін на досліджувані послуги, кількість операторів пропозиції в 2016 р. зменшилася на 3%.

У продовж 2017—2019 рр. спостерігалася інша ситуація: коливання індексів цін за досліджуваними позиціями були нерівномірними, у 2020 р. відбулося зростання цін, вартості і собівартості.

У 2017—2018 рр. ситуація різнилася, відзначена диференціація зміни цін як на послуги, так і матеріально-технічні ресурси.

У 2017 р. ціна на послуги з оранки знизилася на 11%, на культивування несуттєво зросла (на 5%). Ціни на відповідні види ресурсів для операторів пропозиції зросли на 5—20%, середня заробітна плата в сільському господарстві — на 30%. Водночас фактор, який позначається на попиту, а саме ціни реалізації пшениці, характеризується незначним збільшенням на 7%. У 2017 р. рівень рентабельності зернових культур знизився до рівня попереднього року на 12,8% [4]. Через зниження рентабельності зернових культур знизився рівень прибутковості сільгоспідприємств та їх фінансова платоспроможність. Зазначене вплинуло на менший обсяг попиту на послуги та, як наслідок, ціни на виконання робіт з оранки.

Зниження попиту на агротехнологічні послуги в 2017 р. певним чином зумовлене оновленням машинно-тракторного парку безпосередньо сільськогосподарських товаровиробників — споживачів послуг. За зростання їх рівня прибутковості в 2015—2016 рр. аграрії активно інвестували в технічні засоби, в тому числі у трактори. Згідно із статистичними даними, обсяг імпорту в 2016—2017 рр. тракторів знаходився на найвищому рівні за період 2009—2018 рр.: у 2017 р. було імпортовано 10,82 тис. штук. Так, кількість придбаних тракторів "ХТЗ" у 2017 р. порівняно з 2016-м. зросла на 25 од. [4]. За цим, із поповненням парку техніки тракторами знизився попит на послуги з оранки та відповідно зменшилася вартість послуг.

Висновок про стан цінової кон'юнктури на ринку агротехнологічних послуг у 2017 р. — це знижена ціна на послуги з оранки під впливом чинників пропозиції та втрата попиту на послуги.

У 2018 р. відбулося підвищення ціни на оранку (на 31%) та незначне зростання цін на культивування (на 7%). Чинниками впливу на відчутне зростання ціни на виконання робіт з оранки та культивування постають наступні фактори ринку. Зростання цін реалізації пшениці на 16% вплинуло на фінансову платоспроможність сільгоспідприємств, відповідно на зростання їх попиту.

Збільшення попиту позначилося на підвищенні цін на послуги.

Стосовно впливу пропозиції, то зростання ціни на оранку пояснюється суттєвим підвищенням ціни вартості дизельного палива на 26% та рівня середньої заробітної плати на 20%. Зростання вказаних елементів собівартості послуг вплинуло на збільшення вартості послуги. При цьому кількість операторів пропозиції майже не змінилася (зросла на 5,8%).

У 2019 р. ціна на послуги з оранки залишилася майже без змін (зросла на 3%) та на послуги з культивування піднялася на 14%. На невисокий рівень зростання ціни вплинули фактори впливу як з позиції попиту, так і з боку пропозиції.

По-перше, попит на послуги сторонніх організацій в 2019 р. зростав до рівня попереднього року — його загальний обсяг збільшився на 14% (3, с. 93), незважаючи на зниження цін реалізації пшениці на 6%. Зростання попиту вплинуло на підвищення ціни послуг.

По-друге, збільшення вартості трактора на 12% та рівня заробітної плати на 24% також вплинули на зростання вартості і ціни виконання робіт з культивування.

У 2020 р. ціна на послуги з оранки та культивування підвищилася на 15—18%. Чинниками впливу на її зростання стали відповідні зміни попиту під впливом значного, на 43%, підвищення ціни реалізації пшениці, що зумовило поліпшення показників фінансової платоспроможності підприємств.

У суб'єктів пропозиції при цьому зросли ціни на більшість елементів собівартості послуг з оранки та культивування. Зокрема, вартість двигунів до тракторів збільшилася на 23%, рівень заробітної зростає на 30%, вартість пługів та культиваторів — на 35—38%, трактора — на 9%.

Проведений аналіз надає підстави стверджувати, що ціни на ринку агротехнологічних послуг як зростали, так і знижувалися під впливом факторів попиту та пропозиції, насамперед платоспроможності споживачів послуг і цін на сільськогосподарську продукцію, та вартості послуг у операторів пропозиції, що сформувалася під впливом цін на матеріально-технічні ресурси.

За зростаючого попиту на послуги з оранки і культивування в аграріїв малих та середніх форм господарювання (рис. 2), кількість операторів пропозиції на ринку агротехнологічних послуг у 2011—2014 рр. поступово знижувалася. Це позначилося на кон'юктурі ринку, змінах у ринковій рівновазі.

У 2011 р. через економічну кризу, що продовжувалася з 2008 року, стрімко зменшувалася загальна

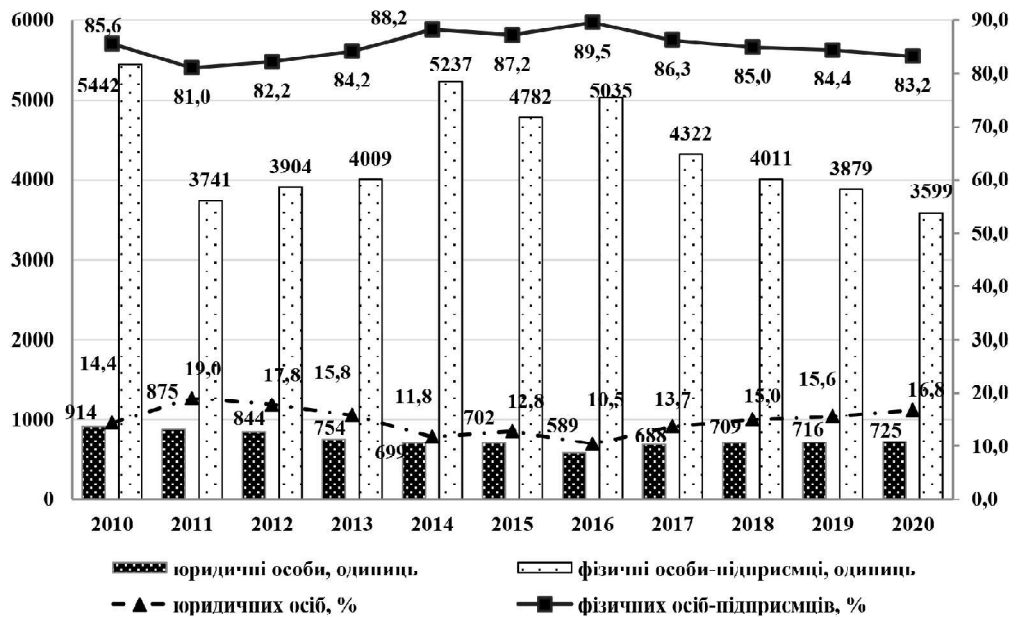

Рис. 2. Кількість діючих операторів пропозиції, які здійснюють допоміжну діяльність у рослинництві, 2010—2020 рр.

Джерело: сформовано за даними Державної служби статистики України [5].

кількість підприємств на 1740 од., у тому числі фізичних осіб-підприємців на 1701 од., лише на 39 од. скоротилася кількість юридичних осіб. У 2012—2014 рр., простежувалася певна стабілізація економіки, кількість обслуговуючих підприємств збільшилася — з 4616 од. у 2011 р. до 5936-ти, у 2014 р. з них кількість фізичних осіб-підприємців зросла до 5237 од., а юридичних, навпаки скоротилася відповідно з 875 од. до 699 одиниць.

Незначне зменшення на 452 од. у 2015 р. у порівнянні з 2014-м викликане негативними явищами в економіці через початок бойових дій на Сході країни та тимчасову втрату територій.

Після деякого зростання кількості обслуговуючих підприємств у 2016 р. загальна кількість їх поступово почала зменшуватися з 5624 од. у 2016 р. до 4320 од. у 2020-му. На відміну від попередніх періодів кількість підприємств-юридичних осіб поступово зростає з 589 од. у 2016 р. до 725 од. у 2020 р. (питома вага зросла з 10,5 до 16,8%). Водночас кількість фізичних-осіб підприємств помітно зменшилася — з 5035 од. до 3599 од. (питома вага зменшилася з 89,5 до 83,2%).

Як зазначалося вище, негативні явища в економіці справили більший вплив саме на фізичних осіб-підприємців, що призвело до меншої, їх участі на ринку послуг. Враховуючи сучасні негативні тенденції, викликані повномасштабною війною з РФ (інфляція, високі ціни на енергетичні ресурси, техніку й запасні частини, низькі внутрішні ціни на сільськогосподарську продукцію тощо) та втрати значних територій, ринок послуг буде скорочуватися, а в обслуговуючому бізнесі залишаться найбільш економічно стабільні, фінансово стійкі та конкурентоспроможні підприємства.

Окрім зазначеного, слід враховувати, що операторами пропозиції на ринку агротехнологічних послуг виступають сільськогосподарські підприємства, машино-тракторний парк яких дозволяє надавати послуги, які з метою прискорення відшкодування вартості техніки

Таблиця 3. Фактори впливу попиту та пропозиції на ціни, що склалися на ринку агротехнологічних послуг при купівлі послуг із збору врожаю в Україні, 2011—2020 рр.

Показник	Рік									
	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Індекс цін, що склалися при купівлі послуг із збору врожаю	1,1	0,95	1,02	1,32	0,83	0,81	0,95	0,72	1,4	1,2
Індекс цін на зернозбиральний комбайн «Дніпро»	1,07	1,10	1,33	1,46	0,74	0,50	1,76	0,68	1,06	1,23
Індекс цін на жниварку	1,59	1,03	0,89	1,52	0,77	1,26	0,95	1,37	0,74	0,81
Індекс цін на дизельне паливо	1,44	1,05	0,98	1,51	1,16	1,00	1,26	1,26	0,90	0,77
Індекс середньої заробітної плати в сільському господарстві	1,26	1,13	1,12	1,09	0,64	0,82	1,30	1,20	1,24	1,30
Індекс цін на двигуни до комбайнів і самохідних машин	1,28	1,37	0,74	1,80	0,70	0,98	0,82	1,06	0,65	1,31
Індекс цін реалізації пшениці	1,17	1,05	0,94	1,22	0,76	0,78	1,07	1,16	0,94	1,43

Джерело: складено за даними статистичного бюлетеня "Купівля матеріально-технічних ресурсів для виробничих потреб сільськогосподарськими підприємствами у 2010—2018 рр.", "Придбання підприємствами матеріально-технічних ресурсів для виробничих потреб у 2019—2020 рр." [4].

виконують технологічні роботи в інших сільгоспвиробників. Сільськогосподарські виробники, що володіють лише технікою для обробки ґрунту, виконують роботи переважно для ОСГ і малих підприємств. Їх машино-тракторний парк тільки частково складають сучасні технічні засоби іноземного виробництва [3, с. 123].

Для підтвердження вказаних закономірностей цінової кон'юнктури на ринку агротехнологічних послуг здійснено аналіз чинників впливу з позиції попиту та пропозиції на ціни, що склалися на ринку агротехнологічних послуг із збору врожаю в Україні в 2011—2020 рр. (табл. 3).

Результати дослідження чинників впливу на ціни із збору врожаю підтвердили наведені раніше висновки з аналізу цінової кон'юнктури на ринку послуг з оранки та культивування.

Ціни на послуги зі збору врожаю зросли в 2014 р. і в 2019—2020 рр. на 20—40% за підвищення цін реалізації пшениці (на 22 і 43% у 2014-му та 2020 р.). Збільшення собівартості послуг відповідним чином позначилося на зростанні вартості і цін послуг з виконання зернозбиральних робіт. Зокрема, це відбулося під впливом дорожчання комбайнів, двигунів до комбайнів, підвищення рівня заробітної плати механізаторів.

У 2015—2016 рр. і в 2018 р. спостерігалися інші тенденції цінових змін на ринку агротехнологічних послуг і ринку матеріально-технічних ресурсів та робочої сили в сільському господарстві: ціна на послуги зі збору врожаю знизилася на 17—28% до рівня попереднього року. Це відбулося внаслідок зниження прибутковості споживачів послуг, відповідно попиту на послуги. На зміну ціни послуг суттє-

во вплинуло зниження їх собівартості через здешевлення комбайнів та комплектуючих до них.

В інші роки фіксувалася незначна зміна цін на послуги зі збору врожаю (в межах 2—10%), що певним чином пояснюється збільшенням кількості операторів пропозиції в 2011—2012 рр. та відсутністю інфляційних процесів у державі.

До 2017 р. існував тісний зв'язок між зростанням ціни на агротехнологічні роботи та ціни на технічні засоби та ціни реалізації пшениці.

Результати проведеного дослідження тенденцій зміни ціни на основні види агротехнологічних

послуг доводять, що ціна на основні види послуг змінювалась під впливом ряду чинників, що визначали обсяги платоспроможного попиту та собівартість послуг у операторів пропозиції. Значимими факторами виявилися інфляційні процеси в державі, фінансовий стан споживачів послуг, як наслідок цін на сільськогосподарську продукцію, рівень матеріально-технічного забезпечення аграріїв, вартість машин та обладнання і пально-мастильних матеріалів, запасних частин, рівень заробітної плати механізаторів.

Цінова кон'юнктура на ринку агротехнологічних послуг складається під впливом різних чинників, що визначають стан попиту та пропозиції. В різні періоди їх вплив може бути як різно- так і однаковим, що в підсумку формує криву попиту й пропозиції, і відповідно, стан ринкової рівноваги. Взаємодія попиту і пропозиції проявляється в узгодженні інтересів споживачів послуг та операторів пропозиції, в результаті чого крива попиту і пропозиції перетинаються в одній точці. При цьому різні ринкові механізми спрямовують зміну попиту та пропозиції, їх криві перетинаються на визначеному рівні, на якому встановлюється рівноважна точка-

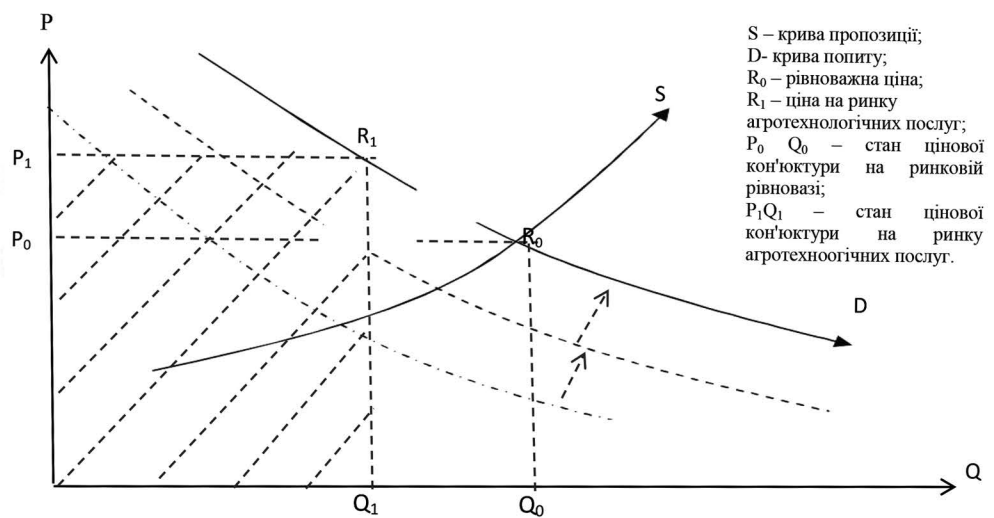

Рис. 3. Цінова кон'юнктура на ринку агротехнологічних послуг на сучасному етапі в Україні

Джерело: складено автором.

рівноважна ціна. Рівноважна ціна має відповідати потребам операторів попиту та пропозиції в умовах конкуренції.

Умовно рівноважну ціну зображено на перетині осей Q_0 та P_0 , в точці R_0 , яка встановлюється під впливом попиту D та пропозиції S у стані ринкової рівноваги (рис. 3).

Чинники попиту й пропозиції впливають на зміну рівноважної ціни. Тобто, наслідком стає висновок про взаємозв'язок обсягів попиту та пропозиції під впливом чинників на них, які збільшують кількість варіантів ринкової рівноваги, демонструючи при цьому її варіативність.

На ринку агротехнологічних послуг сукупність економічних умов, за яких реалізуються послуги, характеризують відповідне середовище його формування і стан ринку, в умовах якого існує дисбаланс попиту та пропозиції, що позначилося на ціні на відповідні види послуг. На графіку ціна на ринку умовно зображена в точці R_1 , яка останніми роками завищена на більшість видів агротехнологічних послуг.

Ситуація з цінової кон'юнктури склалася через нестачу пропозиції на ринку агротехнологічних послуг для їх більшості видів. Значною мірою попит і пропозиція формувалися під впливом зовнішнього середовища, зокрема, інфляційних процесів у державі. Дослідженням доведено поступове скорочення кількості операторів пропозиції на ринку і залежність їх результатів діяльності від стану зовнішнього та економічного середовища. За впливу вказаних зовнішніх чинників кількість операторів пропозиції на досліджуваному ринку не збільшується (крива пропозиції S на графіку залишилася без змін), тоді як попит на агротехнологічні послуги зростає (на графіку на кривій попиту D продемонстровано високий попит на агротехнологічні послуги, зростання якого відбулося під впливом цінових та нецінових чинників).

Отже, звідси, для забезпечення розвитку ринку агротехнологічних послуг необхідно насамперед досягти збалансованості узгодження бажання споживачів і продавців через взаємодію внутрішніх чинників (попит, пропозиція та ціна) і зовнішніх (вплив держави) з дотриманням принципу системного підходу до розвитку інфраструктури ринку агротехнологічних послуг та його регулювання, враховуючи особливості та потреби сільськогосподарських виробників усіх форм господарювання.

ВИСНОВКИ З ДАНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ

У результаті аналізу цінової кон'юнктури вітчизняного ринку агротехнологічних послуг виявлено щорічне коливання цін на усі види агротехнологічних послуг. Ці зміни зумовлені факторами попиту і пропозиції, макроекономічного середовища та внутрішніми чинниками суб'єктів ринку агротехнологічних послуг. Встановлено вплив на ціни агротехнологічних послуг інфляційних процесів у державі, вартості машин та обладнання і пально-мастильних матеріалів, запасних частин, рівня заробітної плати механізаторів, цін на сільськогосподарську продукцію. Остан-

німи роками відзначається постійне підвищення цін на всі види агротехнологічних послуг за зростаючого попиту при практично незмінній кількості операторів та обсягу пропозиції.

Література:

1. Нейтер Р., Зоря С., Муляр О. Збитки, втрати та потреби сільського господарства через повномасштабне вторгнення. Центр досліджень продовольства та землекористування (KSE Агроцентр). 2024. URL: https://kse.ua/wp-content/uploads/2024/02/RDNA3_ukr.pdf (дата звернення: 02.04.2024).
2. Єфімцева Л.О. Детермінанти формування попиту на ринку агротехнологічного сервісу. Економіка АПК. 2019. № 6. С. 111—118.
3. Єфімцева Л. О. Розвиток ринку агротехнологічних послуг: дис. доктора філософії: 051. Київ, 2022. 279 с. Національний науковий центр "Інститут аграрної економіки". URL: <http://www.iae.org.ua/training/razovispecrady.html> (дата звернення: 08.05.2024).
4. Купівля матеріально технічних ресурсів для виробничих потреб сільськогосподарськими підприємствами у 2010—2018 рр., Придбання підприємствами матеріально-технічних ресурсів для виробничих потреб у 2019—2020 рр. Державна служба статистики України. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/publ7_u.htm (дата звернення: 10.05.2024).
5. Кількість діючих суб'єктів господарювання за видами економічної діяльності у 2010—2020 роках. Державна служба статистики України. URL: https://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2018/fin/pssg/pssg_u/ksg_ek_2010_2020_ue.xlsx (дата звернення: 02.05.2024).

References:

1. Nejter, R., Zoria, S. and Muliari, O. (2024), "Losses, losses and needs of agriculture due to a full-scale invasion", Tsentr doslidzhen' prodovol'stva ta zemlekorystuvannia (KSE Ahrotsentr), available at: https://kse.ua/wp-content/uploads/2024/02/RDNA3_ukr.pdf (Accessed 02 April.2024).
2. Yefimtseva, L.O. (2019), "Determinants of demand formation in the market of agrotechnological service", Ekonomika APK, vol. 6, pp. 111—118.
3. Yefimtseva, L. O. (2022), "Agrotechnological services market development", Abstract of PhD in Economics dissertation, Natsional'nyj naukovyj tsentr "Instytut ahraryoi ekonomiky", Kyiv, Ukraine.
4. State Statistics Service of Ukraine (2024), "Purchase of material and technical resources for production needs by agricultural enterprises in 2010-2018. Acquisition by enterprises of material and technical resources for production needs in 2019—2020", available at: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/publ7_u.htm (Accessed 10 May 2024).
5. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy (2024), "Number of operating entities by type of economic activity in 2010—2020" (2010—2020), available at: https://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2018/fin/pssg/pssg_u/ksg_ek_2010_2020_ue.xlsx (Accessed 02 May 2024).

Стаття надійшла до редакції 06.06.2024 р.